

بودجهی سالانه‌ی عیراق؛ دابه‌شبوونی خه‌رجیه‌کانی یاسای بودجه له‌ئیس‌تا و دوو ده‌یه‌ی رابردوو

05-06-2024

نووسه‌ره‌کان

مه‌حموود بابان

کورتە : ئەو‌ه‌ی شوکینه‌ره خه‌رجی بنیاتنانی ژێرخانی ته‌ندرووستی و په‌روه‌رده، کشتوو‌کال و سه‌رچاوه ئاوییه‌کان و ژینگه، ته‌نانه‌ت وه‌رزش و گه‌نجان له عیراق، به‌شپۆه‌یه‌ک له دوو ده‌یه‌ی رابردوو هه‌ر سێ وه‌زاره‌تی کشتوو‌کال، پیشه‌سازی و سه‌رچاوه‌کانی ئاو ریژه‌ی 2% کۆی خه‌رجیه‌کانی ئەم ولاته‌یان بۆ دابینکراوه، که کۆی ب‌په‌که‌ی 28.8 تریلیۆن دینار بووه. له یاسا په‌سه‌ندکراوه‌شدا ریژه‌ی 1.57% ی له‌کۆی گشتی بۆ دانراوه، ئەو‌یش ئە‌گه‌ر خه‌رجبکریت.

رۆژی 3ی حوزەبرانی 2024 پەرلەمانتاری عێراق بەکەمترین ماوه، سەرەرای زیادکردنی ژمارەکان بە بەراورد بەسالی رابردوو، خستەکانی داھات و خەرجیەکانی یاسای بودجە 2024 ی پەسەندکرد.

دابەشبوونی خەرجیەکان لە یاسای بودجە 2024 دا رەنگدانەوهی دوو دەیهی رابردووی خەرجیەکانی وەزارەتی دارایی بۆ دامەزرێوان و وەزارەتەکان و ھەریمی کوردستان نییە. بەلکو ئەوێ لە بودجەکەدا ھاتوو و ئەوێ خەرجکراوە تەواو جیاوازی، دیارترینیان پشکی ھەریمی کوردستانە کە بەردەوام لە رابردوودا باس لە رێژە 17% و 12.64% و ھتد دەکرا، بەلام ئەوێ لە داتاکانی دوو دەیهی رابردوودا ھەرکەوت، نیوێ ئەو رێژەپەش نییە و ئەوێ وەزارەتی دارایی رەزامەندی لەسەر داو و ناردوویەتی بۆ ھەریمی کوردستان رێژە 5.76% کۆی خەرجیەکانی عێراق بوو.

ھەرۆھا، لەماوێ ئەم دوو دەیەدا خەرجیەکانی کەرتی ئەمنی، بەتایبەتیش ھەردوو وەزارەتی ناوڤ و بەرگری، لەدوای وەزارەتی داراییەو پەلی دووھمی گرتوو. لەماوێ ئەو 20 ساڵدا خەرجیەکانی ئەو دوو وەزارەتە 244 تریلیۆن دینار بوو و رێژە 17.09% کۆی رێژە خەرجیەکانی پیکھیناوە لە عێراق. بەپەلی سێیم لە عێراق خەرجیەکان لەو ماوێدا بۆ وزە (وەزارەتی نەوت و کارەبا) رۆشتوو، کەوا رێژە 14.05% کۆی خەرجیەکان بە بری 201 تریلیۆن دینار بوو، لە بودجە پەسەندکراوەکە ئەمسالدا رێژە بەشداری ئەو دوو کەرتە بۆ 17.97% بەرزکراوەتەو، واتە خەرجیەکان بۆ کەرتە نزیکە 4% زیاتر دەبێت لە دوو دەیهی رابردوو، کە ئەمەش بەدنیایەو لەسەر حسابی کەرتەکانی دیکە دەبێت.

ئەوێ شوکینەرە خەرجی بنیاتانی ژێرخانی تەندرووستی و پەرۆدە، کشتووکال و سەرچاوە ئاویەکان و ژینگە، تەنانت و ھەرز و گەنجان لە عێراق، بەشێوەیک لە دوو دەیهی رابردوو ھەر سێ وەزارەتی کشتووکال، پیشەسازی و سەرچاوەکانی ئاوی رێژە 2% کۆی خەرجیەکانی ئەم وڵاتەیان بۆ دابینکراو، کە کۆی پرەکە 28.8 تریلیۆن دینار بوو. لە یاسا پەسەندکراوەشدا رێژە 1.57% لەکۆی گشتی بۆ دانراو، ئەویش ئەگەر خەرجکریت.

دابەشبوونی خەرجیەکان لە دوو دەیهی رابردوو ئەو دەردەخات کەوا ژمارە پەسەندکراوەکانی نیو بودجە تەواو جیاواز دەبێت لەوێ لە وەزارەتی داراییەو خەرجکریت، ھەریوێش بەراوردیکی رێژە بەشداری 7 کەرت و سێ سەرۆکایەتیەیکە عێراق و ھەریمی کوردستان لە خەرجیەکانی دوو دەیهی رابردوو بە یاسای بودجە 2024 شەو دەکەین.

رێژە بەشداری خەرجیەکان لە دوو دەی رابردوو و یاسای بودجە 2024 دا

لەماوێ دوو دەیهی رابردوودا (2003-2023) لە ھەوت کەرت، سێ سەرۆکایەتیە و ھەریمی کوردستان رێژە 81.35% کۆی خەرجیەکانی لە دەولەتی عێراق فیدرال پیکھیناوە و لە یاسای بودجە پەسەندکراوی 2024 ییشدا رێژە 79.25% پیکدەھینیت، بەلام بەرێژە تەواو جیاوازیەو.

لەماوێ ئەو دوو دەیەدا بەرزترین رێژە خەرجی بۆ وەزارەتی دارایی کەوا 25.18% خەرجیەکان بوو، بەلام لەم بودجەدا رێژەیکە کەمبوو تەو بۆ 20.3%، کە ئەمەش بەدنیایەو دەبێت بۆ کەرتیکی دیکە رۆشتبیت. بەپەلی دووھم لە دوو دەیهی رابردوو و لەم یاسا پەسەندکراوەشدا خەرجیەکانی کەرتی ئەمنی بەتایبەت ھەردوو وەزارەتی ناوڤ و بەرگری دیت، کەوا لە دوو دەیهی رابردوو رێژە 17% پیکھیناوە، بەلام لەم پرۆژە یاسا پەسەندکراوەدا 10.69% پیکدەھینیت.

بەپەلی سێیم خەرجیەکان لە عێراق بۆ کەرتی وزە، وەزارەتی نەوت و کارەبا رۆشتوو، لە دوو دەیهی رابردوو خەرجیەکانی ئەم کەرتە رێژە 14.05% پیکھیناوە، بەلام لە پرۆژە یاسا پەسەندکراوەکەدا بەرزبوو تەو بۆ رێژە 17.97%، واتە کەمبوو تەو کەوێ وەزارەتی دارایی و ناوڤ بەشیکی بۆ ئەم دوو وەزارەتە رۆشتوو.

لەماوێ دوو دەیهی رابردوو دا بەردەوام باس لەرێژە جیاواز بۆ پشکی ھەریمی کوردستان کراو، لەسەرەتاکان پرسەکە گەیشتە سەرۆ 17% و بەدوایدا ھاتە 12.64%، بەلام لە دوو دەیهی رابردوو ھەریمی کوردستان بەرێژە 5.76% خەرجی بۆ کراو، لەم یاسا پەسەندکراوەی 3ی حوزەبران 2024 دا رێژە 9.87% بۆ دانراو ئەگەر خەرجکریت.

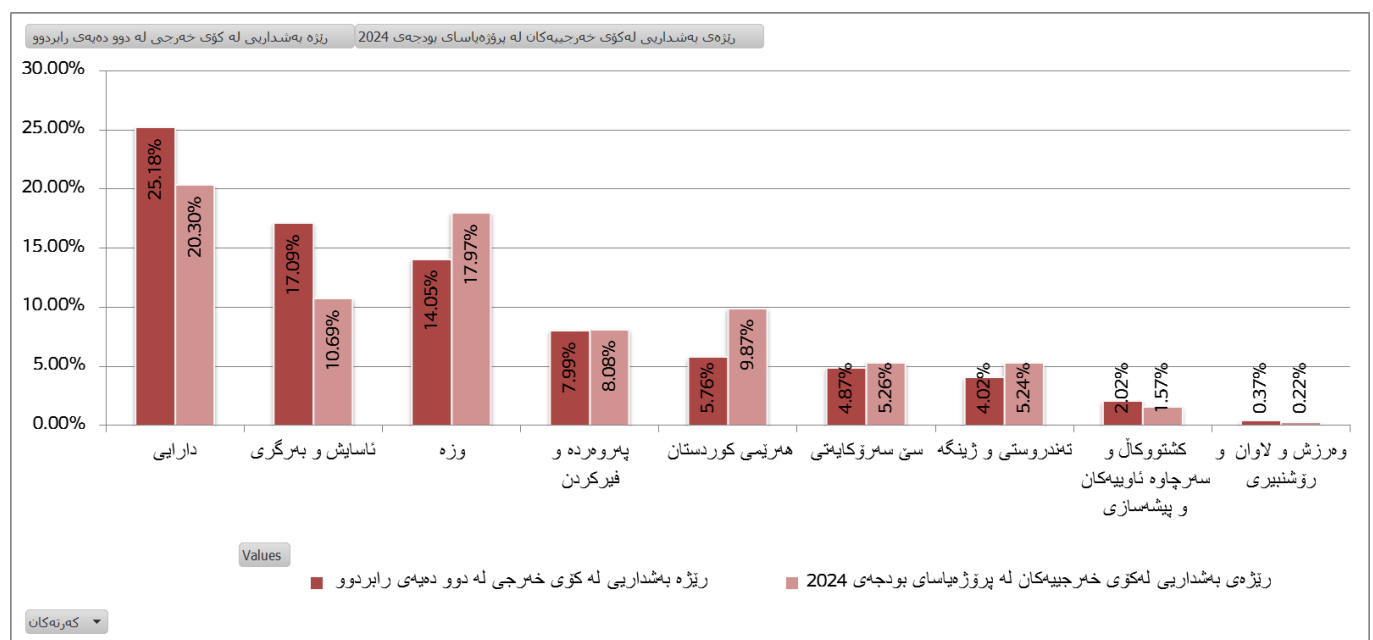
لەسەرۆ ھەموو ئەوانە خراوەروو، ئەوێ زیاتر جینگە تێرامانە رێژە خەرجیەکانی سێ سەرۆکایەتیەیکە عێراق بە بەراورد بە کەرتە

ژێرخانییهکانی وهک تەندرووستی و پەرۆهرده و ژینگه و سەرچاوه ئاوییهکان و تەنانهت پێشهسازی له عێراق. لهماوهی دوو دهیهی رابردوو سن سەرۆکایهتییهکه رێژهی 4.87% کۆی خهرجیهکانی بردوو، له بهرامبهردا پشکی ههر سن وهزارهتی کشتووکار، سەرچاوه ئاوییهکان و پێشهسازی تهنیا رێژهی 2.02% پیکهیناوه و بۆ خهرجکاره. ئهوهی زیاتر جیگهی تێرمانه بهرزبوونهوه رێژهی خهرجی ئهم سن دامهزراوهیه له یاسای بودجهی 2024 بۆ رێژهی 5.26%، له بهرامبهردا کهمبوونهوهی رێژهی بهشداریی ئهو سن وهزارهتهکهی سهرهوه بۆ رێژهی 1.57% پروانه گرافیک 1 له خوارهوه.

ههروهها، لهماوهی دوو دهیهی رابردوو پشکی کهرته ژێرخانییهکانی وهک تەندرووستی و ژینگه رێژهی 4.02% له خهرجیهکانی پیکهیناوه، ههردوو وهزارهتی وهزرش و لاوان رێژهی 0.37% پیکهیناوه، لهکاتیگدا عێراق ئیستا به خهلاتی دیمۆگرافیا بۆ ههبوونی کۆمهلهگهیهکی گهنج تێدهپهریت و گهنج یهک لهسهر سن کۆمهلهگهیهکی پیکههینیت، بهلام له یاسای بودجهی 2024 دا خهرجیهکان کهمکارهتهوه بۆ رێژهی 0.22%.

لهکاتیگدا خهرجیهکانی ژێرخانی ئابووری و خزمهتگوزارییه سهرهتاییهکان و دامهزراوهکانی دیکه لهماوهی دوو دهیهی رابردوو بهوشیویه بووه، بهلام لهدوای درووستبوونی ههشدهی شهعبی له عێراق، له 2015 وه سالانه سهروو 1 تریلیۆن دیناری بۆ تهرخانکاره، بهلام چهندی بۆ خهرجکاره له راپۆرتیهکانی وهزارهتی داراییدا نههاتوو. بهپێی یاسای بودجهی 2024 دهستهی ههشدهی شهعبی 4.3 تریلیۆنی دینار بۆ تهرخانکاره، کهوا بهس بۆ موچه بری تهرخانکاره له ئهمسالدا گهیشتهوهته 3.9 تریلیۆن، لهکاتیگدا سالی رابردوو 3.5 تریلیۆن دینار بووه. پروانه خستهی 1 لهخوارهوه لهبارهی داتا و ژمارهکان لهسهر ههشدهی شهعبی له 2015 وه بۆ 2024.

گرافیک 1: دابهشووونی رێژهی خهرجیهکان بۆ ههوت کهرتو سن سەرۆکایهتییهکه و ههریمی کوردستان له 2003 بۆ 2023 و له یاسای بودجهی 2024 ی عێراق

تیبینی 1: ئەم دوو دەیه خەرجیهکانی سالی 2014 بۆ ههههوه کهرتهکان و سن سهرۆکایهتییهکه و ههریمی کوردستان تیدا نییه.

تیبینی 2: ریزهی خهرجیهکانی ههریمی کوردستان له کۆی خهرجیهکان بۆ ههههوه عێراق کهمنز دهبنته گهر داتاکان 2014 بهردهست بویه، چونکه لهو سالفادا خهرجیهکانی بۆ ههریمی کوردستان له مانگی دووهوه بڕا.

تیبینی 3: ئەم خهرجیهکانی ههوت کهرت و سن سهرۆکایهتی و ههریمی کوردستان له کۆی خهرجیهکانی ههههوه کهرتهکان دههینراوه، واته له کۆی گشتی پارهی خهرجکارو له عێراق بۆ ئەو دوو دەیه بهبن سالی 2014

تیبینی 4: کهرتی ئەمەنی له م راپۆرتهدا وهزارهتی ناوخۆ و بهرگری دهگرتتهوه، ریزهی بهشداریی ئەم دوانهش له پاسای بودجهی 2024 وهگرهوه، خهرجی دامهزرارهکانی دیکه وهک ئەنجومهنی ناسابینی نیشتمانی، ههشدی شهعی، نازانسی مخابهرات و دهستهی ناوهچه سنوورییهکان تیدا نییه.

خشتهی 1: بودجهی بهکارخستن و وهبهرهینانی تهرخانکارو بۆ ههشدی شهعی له 2015وه بۆ 2024 له عێراق

سەرچاوه	ژماره‌ی سهرباز	بودجهی تهرخانکارو /دیيار			سال	
		بودجهی گشتی	بهرنامه‌ی تايهت	بودجهی وهبهرهینان		
به‌بێ بودجهی 2015، 1 تریلیۆن دینار بۆ هیزه‌کانی ههشدی شهعی تهرخانکارو له بودجهی وهبهرهینان - سیدی لهو سالفادا (لایه‌هه 10-11)		1,000,000,000,000			2015	
به‌بێ بودجهی 2016 له لایه‌هه (28) بودجهی تهرخانکارو بۆ ههشدی شهعی 1.7 تریلیۆن دینار و ژماره‌ی ئەندامه‌کانی 110 ههزار کهس، بووه لهو سالفادا بودجهی تهرخانکارو بۆ مووچه لایه‌هه (33) 1.152 تریلیۆن دینار بووه	110,000	1,745,096,520,000		494,000,000,000	1,251,094,520,000	2016
به‌بێ بودجهی 2017 له لایه‌هه 1.91 تا 1.93 تریلیۆن دینار بۆ هیزه‌کانی ههشدی شهعی تهرخانکارو، که 518 ملیار بۆ وهبهرهینان بووه، ههروهها له لایه‌هه 1.46 ههههوه بۆ مووچه خۆزانی ههشدی شهعی که 12 ههزار زیادیکردوه لهو 1.278 تریلیۆن بۆ تهرخانکارو	122,000	1,917,406,004,000		518,200,000,000	1,399,206,004,000	2017
به‌بێ بودجهی 2018 له لایه‌هه 1.52 تا 1.68 تریلیۆن دینار بۆ هیزه‌کانی ههشدی شهعی 1.68 تریلیۆن دینار بووه، که لهو سالفادا وهک له لایه‌هه 1.57 ههههوه بودجهی تهرخانکارو بۆ مووچه 1.27 تریلیۆن دینار بووه.	122,000	1,682,989,544,000		294,560,000,000	1,388,429,544,000	2018
به‌بێ بودجهی 2019 له لایه‌هه 1.40 تا 1.68 تریلیۆن دینار بۆ هیزه‌کانی ههشدی شهعی تهرخانکارو بۆ مووچه سهربازیه‌کان بووه، له 2.592 تریلیۆن دینار که 2.073 تریلیۆن بۆ مووچه سهربازیه‌کان بووه.	122,000	2,592,744,759,000		404,560,000,000	2,188,184,759,000	2019
له م سالی عێراق پرۆژه‌یاسای بودجهی نه‌بووه.		2,592,744,759,000		404,560,000,000	2,188,184,759,000	2020
به‌بێ بودجهی 2021 له لایه‌هه 1.62 تا 1.77 تریلیۆن دینار بۆ هیزه‌کانی ههشدی شهعی 3.292 تریلیۆن دینار بووه، به‌لام 3.547 تریلیۆن دینار بۆ مووچه هیزه‌کان بووه.	122,000	3,777,152,979,000		95,455,483,000	3,681,697,496,000	2021
له م سالی عێراق پرۆژه‌یاسای بودجهی نه‌بووه.		3,777,152,979,000		95,455,483,000	3,681,697,496,000	2022
به‌بێ بودجهی 2023 که بۆ سالفاهانی 2024 و 2025 له لایه‌هه 1.69 ههههوه کۆی بودجهی تهرخانکارو بۆ هیزه‌کانی ههشدی شهعی 3.743 تریلیۆن دینار بووه، که ژماره‌ی هیزه‌کانی که‌یشتوهته 238 ههزار، وانه به‌ریزگی 95 (ژماره‌یان زیادیکردوه، 3.468 تریلیۆن دینار بۆ مووچه بووه، لایه‌هه (69).	238,075	4,478,703,300,000	135,000,000,000	573,666,909,000	3,770,036,391,000	2023
له ئەم سالی و سالی داهاتوودا عێراق کار به بودجهی 2023 ده‌کات.	238,075	4,310,111,538,000	135,000,000,000	117,366,909,000	4,310,111,538,000	2024
		27,874,102,382,000		2,997,824,784,000	23,858,642,507,000	کۆی گشتی

سەرچاوه: وهزارهتی دارایی عێراق، به شنی بودجه 2023-1-18

تیبینی 1، سالی 2020 و 2022 عێراق بودجهی گشتی سالفانهی نه‌بووه، له م شیکارییه‌دا وادانراوه که ژماره‌ی ههزه‌کان و بڕی پاره‌ی تهرخانکارو وهک سالی پێش خۆی بووینت.

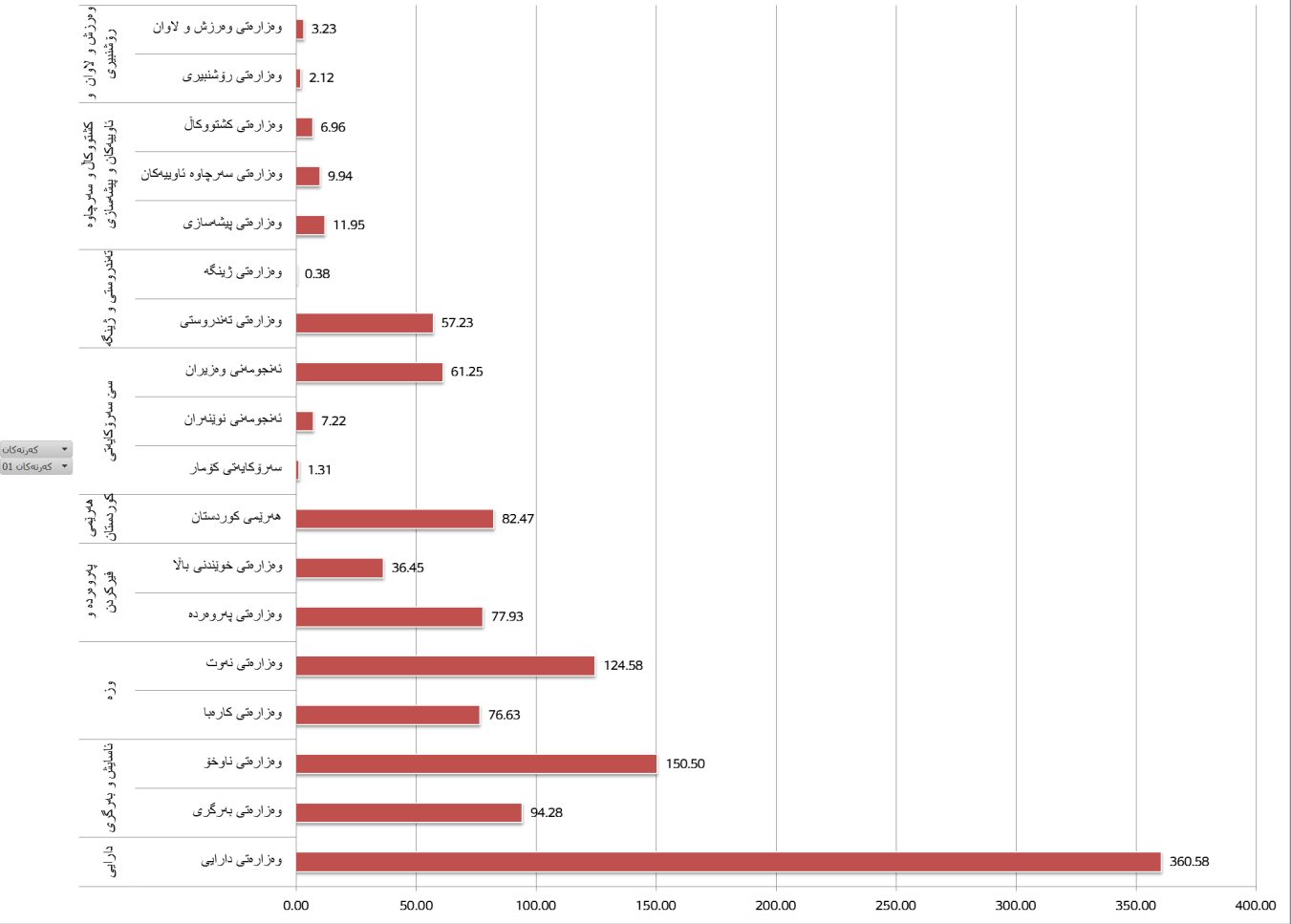
تیبینی 2: په‌ک دۆلار به 1500 دینار دانراوه

بڕی خهرجیه‌کان له دوو ده‌ی رابردودا

له دوو ده‌یه‌ی رابردودا خهرجیه‌کانی وهزارهتی دارایی بۆ ههههوه دامهزراره‌کان و وهزاره‌ته‌کان له عێراق که‌یشتوهته 1432 تریلیۆن دینار، واته به‌نرخ‌ی بانکی ناوه‌ندی 1.1 تریلیۆن دۆلار، که ئەمه‌ش ره‌نگدانوه‌ی بڕی داهاتی نه‌وتی هه‌نارده‌کارو بووه له عێراق که‌وا سه‌روو 1 تریلیۆن دۆلار داهاتی هه‌بووه.

له‌ماوه‌ی سالفانی (2003-2023) دا کۆی خهرجیه‌کان ته‌و 7 کهرت و سن سهرۆکایه‌تییه، به‌ بن ههریمی کوردستان 1082 تریلیۆن دینار بووه، که به‌ررتترینان وهزارهتی دارایی به‌ بڕی 360 تریلیۆن بووه، به‌دوایدا وهزارهتی ناوخۆ به‌بڕی 150 تریلیۆن و که‌مترینان وهزارهتی ژینگه به‌ بڕی 383 ملیار دینار.

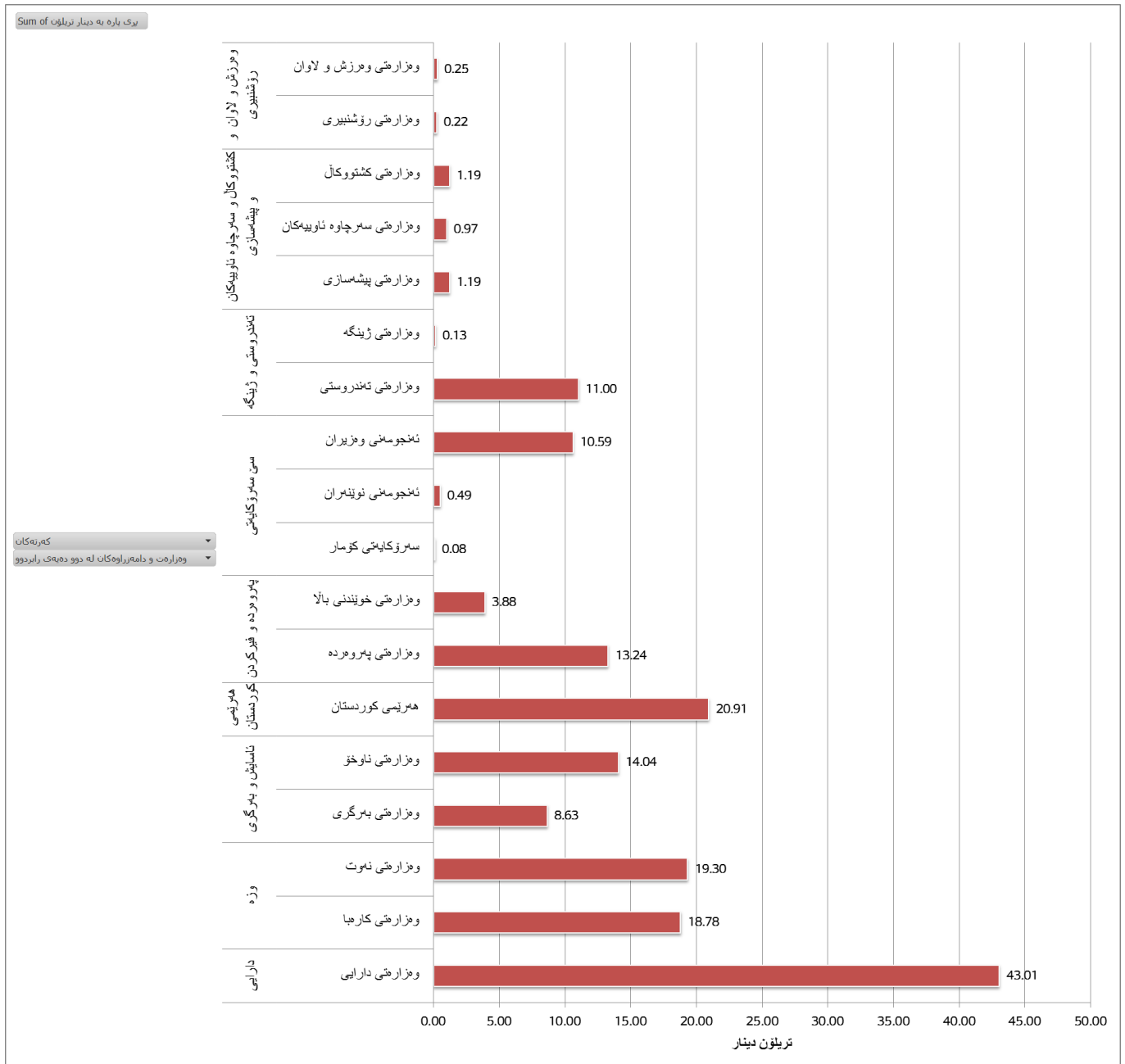
گرافیک 2: دابه‌شووونی بڕی خهرجیه‌کان بۆ ههوت کهرت، سن سهرۆکایه‌تییه‌که و ههریمی کوردستان له 2003 بۆ 2023

کوٹایی

پروژه یاسای بودجهی 2024 عێراق پهسەندکرا، بهلام بهبەری کورتهینانی زیاتر و والاکردنی دەسەلاتی ئەنجومەنی وهزیران بۆ خەرچکردنی 2 تریلیۆن دیناری دیکه بۆ پارێزگاکانی عێراق بهبە پارێزگاکانی هەریمی کوردستان. بهمشێوهیهش بێت ئەوا کوۆ گشتی خەرچیهکان له عێراق له پروژه یاساکهدا دهگاته سهروو 213 تریلیۆن دینار، نهوگو له راپۆرتی کوٹایی خەرچیهکانی وهزارهتی دارایی عێراق.

گرافیک 3: دابهشووونی بېری خەرچیهکان بۆ حصوت کهرت، سێ سهروکایهتییهکه و هەریمی کوردستان له یاسای بودجهی 2024دا.

سەرچاوه: پهڕلهمانی عێراق، 2024-06-03 و وهزارهتی دارایی عێراق.

لهماوهی دوو دهیهی رابردوودا لهسهههتای سالتانی خەرچیهکان جگه له زیادبوونی سالت به سالتی خەرچیهکان بهتایبهتیش بۆ کهرتی ئەمەنی و سهربازی، خالێکی جیگهی سهرنج خەرچیهکانی سێ سهروکایهتی له عێراق له 2006دا خەرچیهکانی سهروکایهتی کوۆمار 70 ملیار، ئەنجومەنی نوێنهان 69 ملیار و ئەنجومەنی وهزیران 66 ملیار بووه، بهلام له 2023دا خەرچیهکانی ئەنجومەنی وهزیران دهگاته 10.2 تریلیۆن، خەرچیهکانی ئەنجومەنی نوێنهان دهگاته 582 ملیار و خەرچیهکانی سهروکایهتی کوۆمار کهمدهبێتهوه بۆ 71 ملیار، بۆ

ئەمسالیئەش وادانراوە خەرجییەکانی پەرلەمان 485 ملیار، سەرۆکایەتی کۆمار 84 ملیار و ئەنجومەنی وەزیران 10.5 تریلیۆن بێت.

لە کۆتاییدا، خەرجییەکانی عێراق وەک ئەوەی لە بودجەدا دادەنرێت لە وەزارەتی داراییەوه پەسەند ناکرێت، چونکە جگەلەوێ نیوێ سأل دەپروات ئینجا بودجەکە پەسەند دەکرێت، بەلکو خەرجییەکان لەسەر داھاتی بەدەستھاتووێ لە نەوتەوێیە.

سەرچاوەکان

وزارة المالية، جمهورية العراق، " *Mof.gov.iq*, mof.gov.iq/pages/MOFPublicReports.aspx. Accessed 1 June 2024

وزارة المالية، جمهورية العراق التقارير المالية العامة. " *Mof.gov.iq*، وزارة المالية. mof.gov.iq/pages/ar/FinalAccounting.aspx. Accessed 03 May 2024